

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Е. А. ЩЕРБАК,
Н. В. ТЕВІКОВА*

*Запорізький науково-дослідний центр
продуктивності агропромислового комплексу*

Проведено аналіз роботи хлібопекарських підприємств, визначено основні показники виробничої діяльності, намічено напрями розвитку підприємств хлібопекарської галузі.

Постановка проблеми. Хлібопекарська промисловість України – одна із стратегічних галузей економіки, яка забезпечує постійне постачання населення якісними хлібобулочними виробами. Ефективність розвитку галузі характеризує виробничі відносини через максимальне задоволення суспільних потреб у хлібобулочних виробках за умови економії живої та уречевленої праці при їх виробництві і показує кінцеву результативність їх виробництва згідно із суспільними потребами у кількісному та якісному виразі.

Хлібопекарська галузь відіграє значну соціальну і стратегічну роль у житті суспільства. У сумарному обсязі продукції всієї харчової промисловості України вона займає одне з провідних місць, а частка хлібопродуктів у раціоні населення становить 15 %, що підтверджує їхній статус як основного продукту харчування. Традиційно цій галузі приділяється менше уваги, ніж іншим, але будь-які зміни, що відбуваються на ринку хліба і хлібобулочних виробів, моментально впливають на соціально-політичне життя країни.

Враховуючи соціальну і стратегічну роль хлібопекарської галузі, важливим та актуальним завданням стає своєчасне виявлення проблем у її функціонуванні та визначення напрямів їх вирішення з метою забезпечення подальшого розвитку галузі і підвищення конкурентоспроможності виробництва [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку хлібопекарської галузі України присвятили свої праці Л. Баранівська, О. М. Васильченко, Є. В. Єрмаков, В. Макаренко, О. А. Опря, С. В. Петруха, П. Т. Саблук та ін. Зокрема, О. М. Васильченко характеризує сучасну хлібопекарську галузь України як таку, що переживає не найкращі часи. На його думку, викликано це тим, що протягом досить тривалого часу галузь знаходилась на адміністративному регулюванні, що призвело до того, що нині хліб так і не став ринковим об'єктом. Безумовно, соціальна роль такого продукту як хліб, його значення в житті людини потребує державного регулювання ціноутворення в галузі. Водночас адміністративне втручання негативно впливає на економічний розвиток самих хлібопекарських підприємств. Так, за останній час на таких підприємствах не відбувалося суттєвого техніко-технологічного розвитку, практично не впроваджувались інновації [2].

Мета статті – проаналізувати ефективність роботи хлібопекарських підприємств Запорізької області, намітити напрями покращення їх роботи.

Результати досліджень. Запорізька область має у своєму розпорядженні достатній виробничий потенціал для виготовлення основних продуктів харчування. За даними Головного управління статистики, частка харчової продукції в загальному обсязі реалізації промислової продукції у Запорізькій області у 2012 р. становила 9 %. Частка хлібобулочних виробів становить 5,9 % в загальних обсягах виробництва харчових продуктів та напоїв, поступившись місцем лише виробництву олії соняшникової та кормам готовим для сільськогосподарських тварин і свійської птиці.

Динаміка виробництва хлібобулочних виробів у Запорізькій області у 2003 – 2012 рр. була не стабільною. У 2003 – 2007 рр. спостерігалось поступове зменшення виробництва з

92349 т у 2003 р. до 74546 т у 2007 р. Для 2008 – 2012 рр. характерні коливання обсягів виробництва як у бік збільшення, так і в бік зменшення. У 2012 р. виробництво хлібобулочних виробів у Запорізькій області становило 71144 т, що на 21205 т, або 23 %, менше порівняно з 2003 р. та на 3884 т, або на 5,2 %, менше від попереднього року (рис. 1).

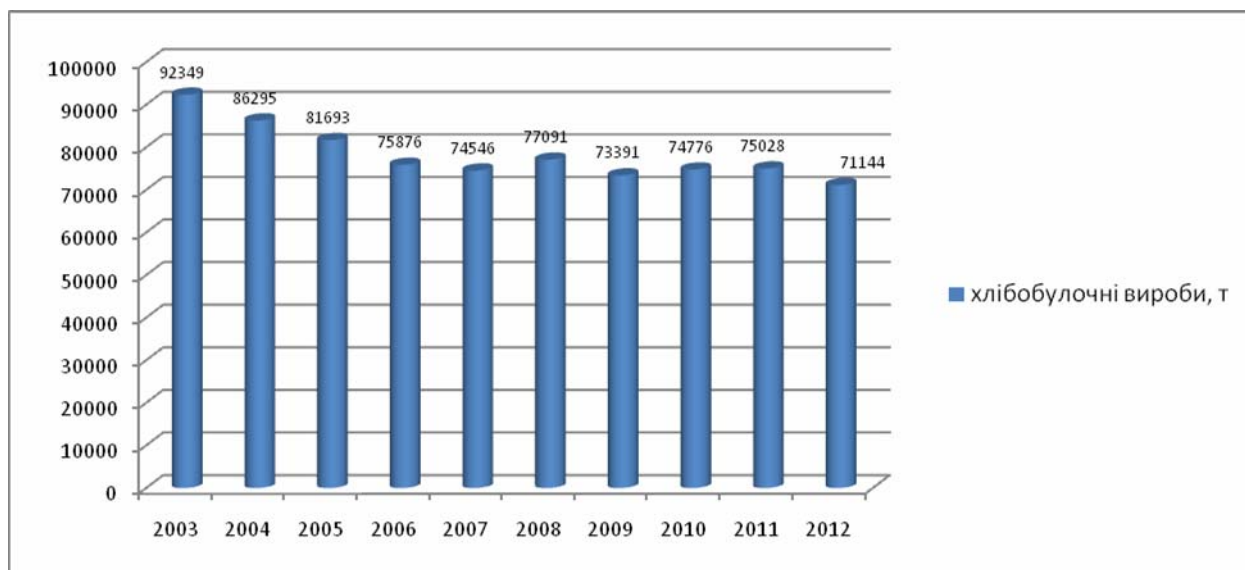

Рис. 1. Виробництво хлібобулочних виробів по Запорізькій області у 2003 – 2012 рр. [3]

Нестабільна діяльність хлібопекарської галузі викликана впливом багатьох негативних чинників. Падіння обсягів виробництва відбулося внаслідок скорочення населення Запорізької області, чисельність якого у 2012 р. зменшилась на 117,6 тис. осіб, або на 6,2 %, порівняно з 2003 р. Також змінились купівельні переваги споживачів, збільшилось споживання більш енергетично цінних продуктів харчування тваринного походження, риби, овочів та фруктів. Це призвело до того, що у 2012 р. порівняно з 2005 р. зменшилось споживання хліба і хлібопродуктів на 4,4 кг на одну особу в рік. Спостерігається більш економне використання населенням області хліба, також значно збільшилось випікання хліба, реальні обсяги якого не враховані статистикою, невеликими пекарнями та супермаркетами і сільським населенням самостійно.

У 2013 р. фахівцями Запорізького науково-дослідного центру продуктивності проведено обстеження хлібопекарських підприємств Запорізької області, мета якого полягала у вивченні стану справ у хлібопекарській галузі, визначенні потужностей та фактичних обсягів виробництва хліба в розрізі товаровиробників, джерел та механізмів їх забезпечення зерном і борошном, інших техніко-економічних показників.

Згідно з даними Головного управління статистики Запорізької області, кількість підприємств, що займаються виробництвом хліба та хлібобулочних виробів, – 71. Детальним аналізом встановлено, що 47 з них не підлягали обстеженню з таких причин: 38 за основним видом діяльності вирощують зернові, бобові та олійні культури, одне підприємство металургійної промисловості, одне належить пенітенціарній службі, одне за видом діяльності "зберігання та обробка зерна", два надають послуги ЖКГ, два – медичні установи, два – заклади освіти. Всі вони випікали хліб лише для власних потреб у дуже малій кількості.

Для обстеження було визначено 24 суб'єкти господарювання, які за першим видом економічної діяльності згідно з КВЕД відносяться до групи "Виробництво хліба та хлібобулочних виробів". Станом на 12.12.2013 р. обстежено 20 хлібопекарських підприємств, тобто 83,3 % від передбачених.

Із загальних обсягів виробництва хлібопекарської продукції у Запорізькій області у 2012 р. (71144 т) обстеженими підприємствами вироблено 68842,01 т, або 96,8 %. Частка

виробництва необстежених підприємств становить 3,8 % від загальних обсягів, тобто є досить незначною і не має суттєвого впливу на загальні результати обстеження.

За даними проведеного обстеження, сумарна проектна потужність хлібопекарських підприємств Запорізької області у 2012 р. та I півріччі 2013 р. становила 428,13 т/добу. Із загальної кількості обстежених підприємств два мають потужність понад 100 т/добу, чотири – від 25 до 59 т/добу, дев'ять 1 – 6 т/добу та п'ять – менше 1т/добу.

З урахуванням сумарної проектної та фактичної потужності хлібопекарських підприємств, яка у 2012 р. та I півріччі 2013 р. становила відповідно 189,551 та 179,878 т/добу, можна зробити висновок, що ступінь їх використання у 2012 р. становила 44,3 %, у I півріччі 2013 р. – 42 %. А це означає, що невикористаними у 2012 р. залишились 55,7 % виробничих потужностей, у I півріччі 2013 р. – 58 %. Стовідсотково використані виробничі потужності тільки на одному підприємстві (ПП "Каравай" м. Мелітополь), використання потужностей в межах від 60 до 81 % спостерігається на семи підприємствах, інші (12 хлібопекарських підприємств області), виробничі потужності використали менше, ніж на 50 %.

За прогнозними розрахункам на 2014 р., підприємства планують їх використання в межах 44,4 %, тобто сумарна фактична потужність становитиме 191,777 т/добу. Дані обстежень свідчать, що тільки три підприємства області прогнозують у 2014 р. довести використання своїх виробничих потужностей до 100 % (табл. 1).

Таблиця 1

Потужності обстежених хлібопекарських підприємств Запорізької області та їх використання

№ з/п	Назва підприємства, району	Потужність підприємств, т/добу						Ступінь використання потужностей, %		
		проектна			фактична			2012 р.	I півріччя 2013 р.	прогноз 2014 р.
		2012 р.	I півріччя 2013 р.	прогноз 2014 р.	2012 р.	I півріччя 2013 р.	прогноз 2014 р.			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	ПАТ "Запорізький хлібозавод № 3" м. Запоріжжя	120	120	120	55,5	54,1	55	46,3	45,1	45,8
2	ПАТ "Запорізький хлібозавод № 5" м. Запоріжжя	135	135	135	48,47	42,96	48	35,9	31,8	35,6
3	ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" м. Бердянськ	59	59	59	20,8	19,6	21	35,3	33,2	35,6
4	ТОВ "Мелітопольський хлібокомбінат" м. Мелітополь	33,2	33,2	33,2	15,7	15,4	16,4	47,3	46,4	49,4
5	ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат" м. Оріхів	32,4	32,4	32,4	26,2	24,5	25	80,8	75,6	77,2
6	ТОВ "Хліб Токмака" м. Токмак	25	25	28	8,649	8,087	9,6	34,5	32,3	34,3
7	ТОВ "Поїск ЛТД" м. Запоріжжя	0,5	0,5	0,5	0,2	0,45	0,5	40,0	90,0	100,0
8	ТОВ "Велич" м. Енергодар	6	6	6	4,985	5,589	6	83,1	93,2	100
9	Українсько-іспанське ТОВ "Урожай" м. Запоріжжя	3	3	4	1,86	2,15	3	62,0	71,7	75,0

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
10	ТОВ "Прок" м. Мелітополь	1,2	1,2	1,2	0,8	0,8	0,8	66,7	66,7	66,7
11	ПП "НАН&К" м. Гуляйполе Гуляйпільського р-ну	2	2	2	0,642	0,569	0,75	32,1	28,5	37,5
12	ТОВ "Терра" м. Бердянськ	0,5	0,5	0,5	0,06	0,06	0,06	12,0	12,0	12,0
13	ТОВ "Лідер" м. Мелітополь	4	4	4	2,9	2,9	2,9	72,5	72,5	72,5
14	ПП «Каравай» м. Мелітополь	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	100,0	100,0	100,0
15	ТОВ "Форос" м. Мелітополь	0,17	0,16	0,17	0,08	0,09	0,08	47,1	56,3	47,1
16	ТОВ "Асмана" м. Запоріжжя	1,5	1,5	1,5	1	1	1	66,7	66,7	66,7
17	ПП "Алі" смт Михайлівка Михайлівського р-ну	2	2	2	0,7	0,6	0,7	35,0	30,0	35,0
18	ПП "Пекарня Лавриненко" м. Вільнянськ Вільнянського р-ну	1	1	1	0,43	0,43	0,4	43,0	43,0	40,0
19	ТОВ "Макром" Бердянського р-ну	0,17	0,17	0,17	0,149	0,155	0,155	87,6	91,2	91,2
20	ТОВ "Надія" Новомиколаївського р-ну	1,1	1,1	1,1	0,036	0,048	0,042	3,3	4,4	3,8
	Всього по області	428,13	428,12	432,13	189,551	179,878	191,777	44,3	42,0	44,4

Одним з досліджуваних показників під час проведення обстеження була кількість борошна, що надійшло на перероблення та джерела його надходження. За звітними даними 2012 р. та I півріччя 2013 р., на хлібопекарські підприємства області надійшло відповідно 48592,74 та 22985,4 т борошна. Із загальної кількості борошна, що надійшло на перероблення у 2012 р., найбільшу частку становило борошно, закуплене в приватних структурах свого регіону (60,8 %), 26,5 % припадає на борошно, закуплене в інших регіонах, 10,3 % – борошно власного виробництва. Найменша частка припадає на борошно, прийняте на давальницьких засадах (1,7 %) та на борошно, отримане з аграрного фонду (0,7 %).

Поставка борошна з державних ресурсів хлібопекарським підприємствам України повинна компенсувати зростання витрат, що впливають на ціну хліба. Проте інтервенції борошна з Аграрного фонду у 2012 р., як і в 2011 р., не виконали стабілізуючу роль на ринку хліба. Протягом 2012 р. Аграрним фондом було відвантажено 36,7 тис. т борошна, виробленого із зерна державного інтервенційного фонду, при місячній потребі в борошні для виробництва хліба та хлібобулочних виробів в обсязі близько 100 тис. т [4]. Зазначені цифри свідчать про неефективність інтервенцій борошна з Аграрного фонду у 2012 р.

У I півріччі 2013 р. спостерігаються значні зміни в перерозподілі джерел надходження борошна на хлібопекарські підприємства Запорізької області. Із загальної кількості борошна, що надійшло на перероблення, значну частку займає борошно з аграрного фонду (40,8 %), 33,2 % становить борошно, закуплене в приватних структурах Запорізького регіону, борошно власного виробництва становить 13,5 %, на борошно, закуплене в інших регіонах, припадає 11 %, частка борошна, прийнятого на давальницьких засадах, залишилась майже на рівні 2012 р. і становить 1,5 % (рис. 2).

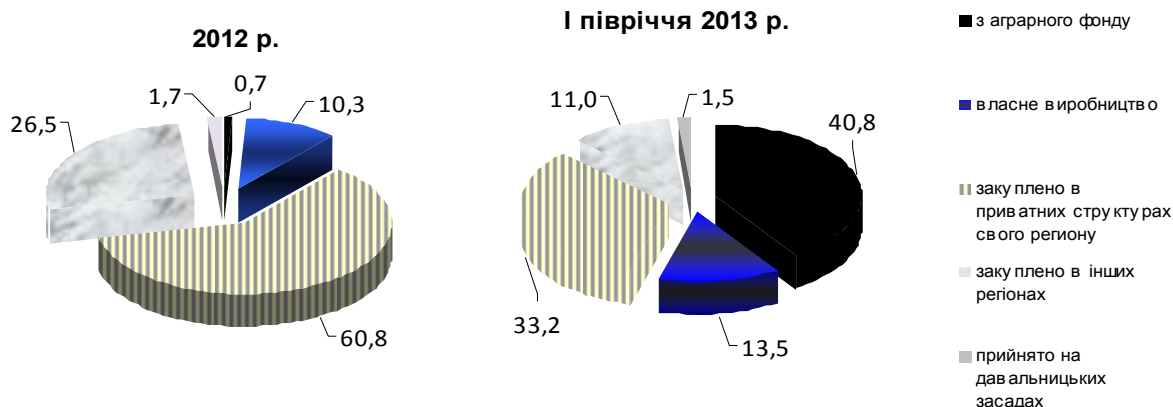

Рис. 2. Джерела надходження борошна на переробку на обстежених хлібопекарських підприємствах Запорізької області

Надходження значної кількості борошна з аграрного фонду на хлібопекарські підприємства області у I півріччі 2013 р. пояснюється тим, що 17 січня 2013 р. з метою координації дій на ринку борошна, хліба та хлібобулочних виробів у Запорізькій області було укладено двосторонню Угоду між Запорізькою обласною державною адміністрацією та керівниками шести хлібопекарських і одного борошномельного підприємства, згідно з якою Запорізька обласна державна адміністрація вирішує питання про виділення хлібопекарським підприємствам області борошна з державного інтервенційного фонду, а керівники хлібопекарських підприємств у свою чергу беруть на себе виконання заходів з використання борошна з державного інтервенційного фонду для виробництва хліба тих сортів, які користуються найвищим споживчим попитом у населення.

Ринок хліба та хлібобулочних виробів значною мірою залежить від ситуації на ринку борошна, частка якого у собівартості виробництва хліба становить 50 – 55 %, та коливань на зерновому ринку, чутливого до сезонних чинників та державного регулювання. З огляду на це було досліджено ціну борошна, яке надійшло на переробку на хлібопекарські підприємства Запорізької області. У 2012 р. середня ціна борошна становила 2611,3 грн/т у I півріччі 2013 р. – 2776,6 грн/т. Найнижча середня ціна на борошно у 2012 р. та I півріччі 2013 р становила відповідно 1482 та 1379 грн/т, найвища – 3350 та 3570 грн/т.

У 2014 р. за прогнозами підприємств ціна борошна порівняно з 2012 р. зросте на 137,1 грн/т, або на 5 % і становитиме 2748,4 грн/т.

Аналізуючи результати виробничої діяльності обстежених хлібопекарських підприємств, слід зазначити, що обсяг виробленої ними у 2012 р. та в I півріччі 2013 р. продукції в натуральному вимірі становив відповідно 68,84201 та 32,6579 тис. т, що в грошовому еквіваленті становить 364353,12 та 187111,63 тис. грн.

За результатами останніх досліджень, значна частина великого хлібного бізнесу представлена приватними компаніями, у тому числі різними інтеграційними структурами. Адже загальнодержавні тенденції до злиття та поглинання компаній притаманні і ринку хліба. Тут також відбувається формування вертикально інтегрованих структур із замкнутим циклом виробництва – від виробництва борошна до випуску хлібопродуктів [1]. Однією з таких структур є група компаній "Хлібодар", до складу якої входять шість підприємств Запорізької області, серед яких чотири хлібозаводи (ПАТ "Запорізький хлібозавод № 3", ПАТ "Запорізький хлібозавод № 5", ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" та ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат"), одне борошномельне підприємство (ДП "ДП "Агросервіс 2000") та одне сільськогосподарське підприємство. З них найбільшими виробниками

хлібопекарської продукції є: ПАТ "Запорізький хлібо завод № 3", у 2012 р. на його частку припадало 29,5 % із загальних обсягів виробництва продукції, у I півріччі 2013 р. – 30,1 %; ПАТ "Запорізький хлібо завод № 5" – відповідно 21,9 та 22,1 %; ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат" – 14 та 13,7 %; ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" – 11,1 та 10,9 %. За даними обстеження, на долю цих підприємств у 2012 р. припадало 76,5 % із загальних обсягів виробництва хлібопекарської продукції, в I півріччі 2013 р. – 76,8 %.

Укрупнення і концентрація виробництва дають змогу оптимізувати логістику, збільшити асортимент, підвищити прибутковість і в такий спосіб вижити та залишитися гравцем на ринку [1].

Обсяг реалізованої у 2012 р. та I півріччі 2013 р. продукції становив 398799,8 та 198485,77 тис. грн. Одним з основних якісних показників оцінки діяльності виробничого підприємства, що відображають ефективність використання всіх видів ресурсів у виробничому процесі, є собівартість продукції. Вона характеризує рівень господарської діяльності. Собівартість реалізованої продукції на обстежених хлібопекарських підприємствах Запорізької області у 2012 р. становила 388304,5 тис. грн, у I півріччі 2013 р. – 172046,7 (табл. 2).

Основним узагальнюючим показником, що характеризує собівартість і рівень рентабельності продукції, є витрати на 1 грн товарної продукції. Саме цей показник дозволяє простежити динаміку зміни собівартості за ряд років діяльності підприємств. За зведеними результатами по хлібопекарських підприємствах області витрати на 1 грн реалізованої у 2012 р. продукції становили 0,97 грн, у I півріччі 2013 р. – 0,87 грн (табл. 2).

За прогнозом на 2014 р., підприємства планують їх скоротити до 0,83 грн, тобто на 14,4 % порівняно з 2012 р. та на 4,6 % порівняно з I півріччям 2013 р. Найбільші витрати на 1 грн реалізованої продукції у 2012 р. були відмічені по ПАТ "Запорізький хлібо завод № 5" (1,22 грн), ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" (1,15 грн) та ПП "НАН&К" (1 грн). У I півріччі 2013 р. тільки по одному хлібопекарському підприємству області (ПАТ "Бердянський хлібокомбінат") витрати на гривню реалізованої продукції становили 1,1 грн, тобто собівартість реалізованої продукції перевищувала обсяг реалізованої (табл. 2).

Таблиця 2

Результати виробничої діяльності обстежених хлібопекарських підприємств Запорізької області

Показники виробничої діяльності	2012 р.	I півріччя 2013 р.	прогноз 2014 р.
Обсяг виробленої продукції в натуральному вимірі, тис. т	68,84201	32,6579	62,5166
Обсяг виробленої продукції в діючих цінах, тис. грн	364353,12	187111,63	365093,0
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	398799,80	198485,77	392028,00
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	388304,50	172046,7	325744,0
Витрати на 1 грн товарної продукції	0,97	0,87	0,83

Досліджуючи основні соціально-трудова показники діяльності обстежених хлібопекарських підприємств, встановлено, що середньооблікова чисельність штатних працівників у 2012 р. становила 1807 чол., у тому числі робітників – 1382 чол., у I півріччі 2013 р. – 1815, з яких чисельність робітників – 1393 чол. Тобто спостерігається збільшення чисельності працюючих на обстежених підприємствах на 0,4 %, робітників – на 0,8 % (табл. 3). Із загальної кількості обстежених хлібопекарських підприємств збільшення чисельності у 2013 р. порівняно з 2012 р. відбулось на семи підприємствах, водночас чисельність працюючих зменшилась на семи підприємствах, а на шести залишилась незмінною. Найвищі темпи зростання чисельності відмічено на підприємствах: ТОВ "Поиск ЛТД" (150 %), ПП

"НАН&К" (116,7 %), ПАТ "Запорізький хлібозавод № 3" та ТОВ "Хліб Токмака" (105,4 %), ПАТ "Запорізький хлібозавод № 5" (104,7 %), ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" (104,5 %) та ТОВ "Велич" (104,3 %). Найнижчі зафіксовані на ПП "Каравай" (55,6 %), ТОВ "Форос" (75 %), ПП "Алі" (84,6 %), ТОВ "Мелітопольський хлібокомбінат" (85,6 %), ТОВ "Прок" (93,8 %), ТОВ "Урожай" (98,9 %) та ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат" (99,6 %).

Фонд оплати праці у 2012 р. на обстежених хлібопекарських підприємствах становив 46546 тис. грн, у I півріччі 2013 р. – 24682 тис. грн. За прогнозними розрахунками, у 2014 р. цей показник становитиме 46880 тис. грн. Підвищення фонду оплати праці зумовлене насамперед зростанням чисельності штатних працівників та їх середньомісячної заробітної плати (табл. 3).

Таблиця 3

Соціально-трудова показники обстежених хлібопекарських підприємств Запорізької області

Показники виробничої діяльності	2012 р.	I півріччя 2013р.	прогноз 2014 р.
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	1807	1815	1735
У тому числі робітників, осіб	1382	1393	1253
Фонд оплати праці, тис. грн	46546	24682	46880
Середньомісячна заробітна плата, грн	2147	2267	2252
Відпрацьовано, люд.-год	3309703	1634998	2753776
Продуктивність праці, тис. грн	201,63	103,09	210,43

Однією з найважливіших і найскладніших економічних категорій є заробітна плата, яка одночасно виступає і як суттєва частка витрат виробництва для роботодавців, і як ефективний засіб мотивації працівників.

У Запорізькій області, згідно зі статистичними даними, починаючи з 2005 р., відбувається стабільне зростання середньомісячної номінальної заробітної плати. Так, з 2005 по 2012 рр. вона зросла у 2,5 раза. Темп зростання заробітної плати по області за 2012 р. порівняно з 2011 р. становить 12,3 %, по промисловості – 10,7 %. (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка середньомісячної заробітної плати по Запорізькій області та промисловості [5]

	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	у % до 2011 р.
Запорізька область	289	860	2187	2607	2927	112,3
Промисловість, всього	403	1090	2812	3400	3765	110,7

У 2012 р. рівень заробітної плати на хлібопекарських підприємствах нижчий на 26,7 % від рівня середньомісячної заробітної плати по Запорізькій області (2927 грн), на 43 % від рівня середньомісячної заробітної плати в цілому по промисловості (3764,9 грн) і на 36,3 % від рівня заробітної плати в переробній промисловості (3372,62 грн).

Середньомісячна заробітна плата по обстежених хлібопекарських підприємствах у 2012 р. становила 2147 грн і коливалась в межах 1067,4 – 2763,1 грн (табл. 3). У I півріччі 2013 р. відбулось зростання заробітної плати на 5,6 %, що становить 2267 грн, це нижче відповідного показника по області на 26 % (3061,55 грн), у промисловості на 42,2 % (3924,89 грн) та переробній промисловості на 34,8 % (3475,65 грн).

На підприємстві основним критерієм ефективності використання робочої сили є продуктивність праці – одна з найважливіших економічних категорій, в якій найбільш

повно відображається ефективність суспільного виробництва. Тут акумулюється в тісному поєднанні ефективність використання робочої сили, матеріально-технічних і фінансових ресурсів.

За результатами обстеження цей показник по хлібопекарських підприємствах області у 2012 р. становив 201,63 тис. грн, I півріччі 2013 р. – 103,09 тис. грн, за прогнозом на 2014 р. становитиме 210,43 тис. грн (табл. 3).

Зіставлення темпів зміни продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати має надзвичайно важливе значення в оцінці ефективності виробничих процесів. На обстежених хлібопекарських підприємствах, за прогнозними даними, у 2014 р. темпи зростання заробітної плати випереджатимуть темпи зростання продуктивності праці і становитимуть 104,9 % проти 104,4 % (табл. 3). Із загальної кількості підприємств тільки на п'яти, а це четверта частина з усіх обстежених, прогнозується випереджаюче зростання продуктивності праці порівняно із заробітною платою. Це підтверджує існуючий низький рівень функціонування виробничих процесів, який не забезпечує подолання спаду в оплаті праці, від якого потерпають всі категорії населення, особливо низькооплачувані.

Нині всі хлібозаводи області приватизовані, здебільшого це відбулося шляхом їх перетворення у відкриті та закриті акціонерні товариства. Сьогодні більшість з них мають потребу в проведенні реконструкції, заміні технологічного устаткування на більш сучасне, енергозберігаюче.

Моральне та фізичне старіння хлібопекарського устаткування, на якому здебільшого працюють так звані "спадкові підприємства" – у минулому потужні підприємства з часів СРСР – одна з ключових проблем, яка існує нині у галузі. На думку фахівців, низькі темпи оновлення устаткування на вітчизняних хлібозаводах зберуться і надалі через низький рівень рентабельності виробництва та відсутність державної підтримки галузі. Також ситуацію з модернізацією ускладнило введення у 2005 р. обов'язкової сплати ПДВ на імпорт устаткування, яке вноситься в статутний фонд підприємства [1].

За результатами проведеного обстеження, вартість основних засобів хлібопекарських підприємств у 2012 р. становила 216131,7 тис. грн, у I півріччі 2013 р. – 216182,3. Найбільшу частку в загальній вартості основних засобів хлібопекарських підприємств Запорізької області у 2012 р. мали підприємства великої потужності, такі як: ПАТ "Запорізький хлібо-завод № 3" (47139,3 тис. грн, або 21,8 %), ПАТ "Запорізький хлібозавод № 5" (29929 тис. грн, або 13,9 %), ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" (43457 тис. грн, або 20,1 %) та ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат" (71246 тис. грн, або 33 %). На всі інші хлібопекарські підприємства припадає близько 11,2 %. Серед обстежених підприємств є й такі, що не мають власних основних засобів, а орендують їх в інших структурах (чотири підприємства).

Як показує обстеження, більшість хлібопекарських підприємств області потребує докорінного оновлення технічної бази. Ступінь зносу основних засобів обстежених хлібопекарських підприємств у 2012 р. становив 56,2 %. Найбільша зношеність засобів спостерігається по ТОВ "Макром" (79 %), ТОВ "Поиск ЛТД" (74 %), ТОВ "Терра" (73,6 %) та українсько-іспанському ТОВ "Урожай" (68 %), найменша – ТОВ "Надія" (25 %) та ТОВ "Мелітопольський хлібокомбінат" (37,9 %) (табл. 5).

Розвиток харчової промисловості України значною мірою залежить від темпів впровадження більш досконалих високопродуктивних машин і устаткування, прогресивної технології та методів виробництва, тобто широкого впровадження інновацій за всіма напрямками діяльності підприємства. Обмеженість ресурсів стримує можливості інноваційної діяльності і ставить підвищені вимоги до визначення стратегічних завдань інноваційного розвитку з точки зору реальної ринкової ситуації та фінансового стану підприємств [6].

Основні засоби обстежених хлібопекарських підприємств Запорізької області

№ з/п	Назва підприємства, району	Вартість основних засобів, тис. грн			Ступінь зношення основних засобів, %		
		2012 р.	I півріччя 2013 р.	прогноз 2014 р.	2012 р.	I півріччя 2013 р.	прогноз 2014 р.
1	ПАТ "Запорізький хлібозавод №3" м. Запоріжжя	47139,3	46428,9	44700	59	62,8	66,6
2	ПАТ "Запорізький хлібозавод №5" м. Запоріжжя	29929,0	28694,0	26628,0	61,6	64,0	71,2
3	ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" м. Бердянськ	43457	44622	43000	45,2	47,6	48
4	ТОВ "Мелітопольський хлібокомбінат" м. Мелітополь	15191	15874	15874	37,9	42,4	55
5	ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат" м. Оріхів	71246	71415	69000	53,4	57,4	61,4
6	ТОВ "Хліб Токмака" м. Токмак	2535	2535	2535	57	62	62
7	ТОВ "Поиск ЛТД" м. Запоріжжя	78,8	72,8	72,8	74	65,5	65,5
8	ТОВ "Велич" м. Енергодар	3651,0	3784,0	3850,0	45,0	50,0	55,0
9	Українсько-іспанське ТОВ "Урожай" м. Запоріжжя	1010	862	862	68	73	73
10	ТОВ "Прок" м. Мелітополь	588,2	588,2	588,2	61	63	63
11	ПП "НАН&К" м. Гуляйполе Гуляйпільський р-н	7,1	7,1	7,1	49	50	60
12	ТОВ "Терра" м. Бердянськ	7,2	7,2	7,2	73,6	73,8	74
13	ТОВ "Лідер" м. Мелітополь	1123	1123	1123	61	65	65
14	ПП "Каравай" м. Мелітополь	орендовані					
15	ТОВ "Форос" м. Мелітополь	орендовані					
16	ТОВ "Асмана" м. Запоріжжя	орендовані					
17	ПП "Алі" смт. Михайлівка Михайлівський р-н	70	70	80	50	55	60
18	ПП "Пекарня Лавриненко" м. Вільнянськ Вільнянський р-н	арендовані					
19	ТОВ "Макром" Бердянський р-н	74,4	74,4	74,4	79	80	80
20	ТОВ "Надія" Новомиколаївський р-н	24,7	24,7	24,7	25	25	26
Всього по області		216131,7	216182,3	208426,4	56,2	58,5	61,6

Результати проведеного обстеження виявили недостатню інноваційну активність хлібопекарських підприємств Запорізької області. У 2012 р. із загальної кількості обстежених підприємств інноваційну діяльність здійснювали тільки три. Вона була спрямована на придбання нових видів машин та устаткування (2,571 млн грн). Такі види інноваційної діяльності, як впровадження нових технологічних процесів, освоєння виробництва інноваційних видів продукції на досліджених підприємствах у 2012 р. та I півріччі 2013 р. відсутні. Потреби в коштах для модернізації виробництва у I півріччі 2013 р. становили 1 млн грн.

За прогнозом на 2014 р., хлібопекарські підприємства Запорізької області планують освоїти по 0,2 млн грн на впровадження нових технологічних процесів та виробництво

інноваційних видів продукції, 0,7 млн грн на придбання нових видів машин та устаткування, потреба в коштах для модернізації виробництва становить 2,7 млн грн.

З метою активізації інноваційної діяльності хлібопекарських підприємств необхідно передбачити першочерговість відшкодування кредитів, направлених на модернізацію підприємств, закупівлю сировини та матеріалів. У 2012 р. розпорядженням Запорізької обласної державної адміністрації № 606 від 10.12.2012 року затверджено Порядок використання коштів з обласного бюджету, що спрямовуються на компенсацію відсоткової ставки за користування короткостроковими кредитами, залученими хлібопекарськими підприємствами у комерційних банках у 2012 р. на закупівлю продовольчого зерна та борошна. Компенсація надавалась на конкурсній основі хлібопекарським підприємствам, які залучили короткострокові кредити у комерційних банках шляхом компенсації відсоткових ставок у розмірі 100 %, передбачених кредитними договорами, за умови що відсоткова ставка за користування кредитами становитиме не більше 20 %.

Аналіз фінансової діяльності обстежених хлібопекарських підприємств свідчить, що у 2012 р. вони отримали 20045,84 тис. грн збитків (сім підприємств одержали 21890,5 тис. грн збитків, 10 – одержали прибутків на суму 1844,66 тис. грн).

Серед збиткових – чотири найпотужніші підприємства області: ПАТ "Запорізький хлібозавод № 3" (4249 тис. грн), ПАТ "Запорізький хлібозавод № 5" (2411 тис. грн), ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" (8229 тис. грн) та ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат" (1943 тис. грн).

У I півріччі 2013 р. збереглась така ж тенденція – було отримано 7463,844 тис. грн збитків (загальна сума одержаних збитків по хлібопекарських підприємствах становила 8693 тис. грн, прибутків – 1229,156 тис. грн).

За прогнозом на 2014 р., отримання прибутків у розмірі 1452 тис. грн планують 14 підприємств, разом з тим не може не насторожити і той факт, що є частина підприємств, які прогнозують збитки у розмірі 1864 тис. грн (рис. 3).

Рівень рентабельності найвищим був на таких підприємствах: ТОВ "Лідер" м. Мелітополь у 2012 р. становив 19,5 та 21,4 % – у I півріччі 2013 р.; ТОВ "Надія" Мелітопольського району відповідно 11 та 7 %; ПП "Каравай" м. Мелітополь (3,1 та 3 %). Рівень збитковості обстежених підприємств у 2012 р. становив (- 5,2 %), у I півріччі 2013 р. (- 4,4 %), найнижчим він був на підприємствах – ПАТ "Бердянський хлібокомбінат" (-14 та -9,5 %) та ПАТ "Оріхівський хлібокомбінат" (-13,1 та -8,4 %).

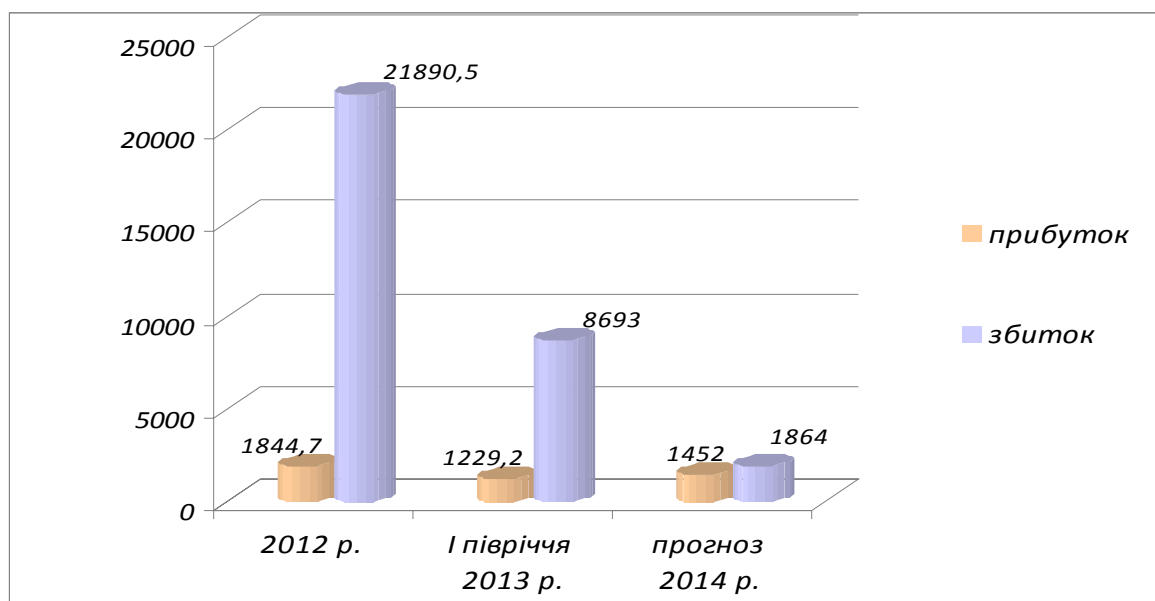

Рис. 3. Фінансові результати діяльності обстежених хлібопекарських підприємств Запорізької області

Як зазначає генеральний директор асоціації "Укрхлібпром" О. М. Васильченко, виробництво хліба нині настільки низькорентабельне, що не можна говорити ні про розвиток науки, ні про технічне оновлення підприємств, але це – шлях в нікуди. Відповідно до законів України державне регулювання цін можливе на основі середньогалузевої собівартості і встановлення мінімального рівня рентабельності. Саме ці критерії досі не визначені. Відсутність спеціалізованого науково-дослідного інституту не дає можливості розробити галузеві норми, Міністерство економіки не хоче брати на себе відповідальність у вирішенні цього питання. Разом з тим і досвід, і економічні розрахунки показують, що для того, щоб хлібопекарські підприємства постійно безперебійно працювали, проводили технічне переозброєння, постійно оновлювали свій асортимент і турбувались про якість і безпеку хліба та хлібобулочних виробів, треба мати рівень рентабельності не менше 15 % [7].

Хліб вважається основним соціально значущим продуктом, тому держава намагається регулювати діяльність галузі хлібопекарства. Одним з інструментів такого регулювання є державні та галузеві цільові програми, які мають забезпечувати гармонійний розвиток галузі за рахунок підтримки діяльності підприємств-виконавців таких програм [1].

Питання розвитку хлібопекарської галузі висвітлено в Програмі забезпечення продовольчої безпеки Запорізької області на 2011 – 2015 рр., затвердженої рішенням Запорізької обласної ради від 05.07.2011 р. № 3. Мета Програми – стримування значних коливань цін та спекуляцій на споживчому продовольчому ринку області, забезпечення продовольчої безпеки області у сфері споживання, логістики та збереження продукції. Один з етапів програми – забезпечення населення області дешевими хлібопродуктами. Обрахунок фінансового ресурсу із забезпечення області дешевими хлібопродуктами ґрунтується на розумінні очевидної ситуації, що ціни на зерно, закуплене прямо під час збирання урожаю, серйозно відрізняються від цін, що стрімко йдуть вгору після Нового року. Враховуючи, що ціни на зерно є вирішальними у стабілізації цін на хліб (в середньому від 70 до 75 % у ціні хліба), розуміємо, що можливість стабілізації цін на хліб повністю залежить від можливості поставок на хлібозаводи борошна, у вартість якого не входить бізнесове гіперзростання цін на зерно, організація прямої закупівлі зерна без участі посередників. З метою подолання сезонних цінових диспропорцій пропонується провести закупівлю продовольчого зерна та сформувати регіональний запас в обсязі тримісячного незнижуваного запасу у липні – серпні. Закупівлю зерна продовольчої пшениці для здешевлення виробництва сортів хліба масового вжитку здійснювати безпосередньо у сільськогосподарських товаровиробників, з подальшою його реалізацією у лютому – червні майбутнього року. За умови користування кредитами і максимальним прогнозованим рівнем кредитної ставки у 22 % необхідно передбачити видатки у сумі 14,519 млн грн на компенсацію комерційним банкам відсоткової ставки за користування кредитами. Тому виникає потреба розроблення механізму державного регулювання організації праці, який став би складовою управління виробництва та сприяв досягненню високої прибутковості, конкурентоспроможності вироблюваної продукції .

Висновки. Аналіз дослідження стану справ на обстежених хлібопекарських підприємствах Запорізької області виявив основні проблеми, що існують у галузі, а саме: неповне використання виробничих потужностей підприємств (у середньому 44,3 %), зростання витрат підприємств на придбання борошна, як сировини для переробки, що прямим чином призводить до збільшення собівартості виробленої продукції (частка борошна у собівартості виробництва хліба та хлібобулочних виробів становить близько 55 %); значне зношення основних засобів підприємств (у середньому близько 56,2 %); збитковість окремих хлібопекарських підприємств (питома вага підприємств, які зазнали збитків, становить 35 % від загальної кількості обстежених); кращих фінансових результатів досягли підприємства із завантаженістю виробничих потужностей 70 – 100 %; їх недостатня інноваційна діяльність.

Доведення завантаження вже діючих потужностей до їх раціонального рівня є одним із напрямів економічного зростання хлібопекарської галузі. Забезпечення хлібопекарських підприємств пільговими кредитами, а також вивільнення імпортного технологічного хлібопекарського устаткування від мита та НДС дасть можливість підприємствам придбати нове технологічне устаткування та провести технологічне переоснащення.

Список літератури

1. Павлів О. Б. Аналіз стану хлібопекарської галузі України та забезпечення ефективної співпраці державних і підприємницьких структур. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/310>.
2. Васильченко А. Н. Хлебопекарная отрасль переживает не самые лучшие времена. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrhlbprom.org.ua/ua/publikaciii/interv_y_oleksandra_vasilchenka.html.
3. Виробництво основних видів промислової продукції за 2003 – 2012 роки [Електронний ресурс] //Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Інформація про підсумки роботи підприємств хлібопекарської галузі, виконавчого апарату Об'єднання "Укрхлібпром" та ЦВТЛ у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://ukrhlbprom.org.ua/ua/novini/informacija_pro_pidsumki_roboti_u_2012.html.
5. Статистичний збірник "Регіони України", частина 1. – К.: Державна служба статистики України, 2013 рік.
6. Соломонок А. Л. Інноваційна політика як інструмент регулювання ринку харчових продуктів//Продуктивність агропромислового виробництва, науково-практичний збірник – 2009. – № 14.
7. Васильченко А. Н. Украинское хлебопечение – состояние и перспективы // Хлебопечение России. – 2003. – № 5.

Эффективность работы хлебопекарских предприятий Запорожской области

Е. А. Щербак,
Н. В. Тевикова

Научно-исследовательский центр "Запорожжягрозпромпродуктивність"

Проведен аналіз роботи хлібопекарських підприємств, определены основные показатели производственной деятельности, намечены направления развития предприятий хлебопекарской отрасли.

Effectivness of bakery enterprises Zaporozhie region

E.A. Sherbak,
N.V. Tevikova
Research Center "Zaporozhagrozpromproduktivnist"

An analysis of bakery companies was made and key performance indicators, areas of enterprise development bakery industry was identified.